

UDK 821.163.4.09-31

Stručni rad

Marijana TERIĆ (Nikšić)

Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje

marijana.teric@fcjk.me

POETIKA ROMANA MIHAILA LALIĆA KRSTA PIŽURICE

Pristupivši detaljnoj analizi najznačajnijih Lalićevih romana: *Zlo proljeće*, *Lelejska gora*, *Hajka*, *Svadba* i *Ratna sreća*, Pižurica je ukazao na različite mogućnosti percipiranja djela i tako svoje književnoteorijske poglede objedinio knjigom *Poetika romana Mihaila Lalića*. U tome smislu kratkim osvrtom na pet romanesknih ostvarenja iscrpno obrađenih u pomenutome djelu, izdvajamo samo neke od najznačajnijih stavova i zaključaka do kojih dolazi Krsto Pižurica. Detaljnom egzegezom u veoma razuđenoj naraciji teksta, Pižurica je ispitao gotovo svaki detalj literarnoga svijeta Lalićevih romana, posebno se zadržavajući na kompozicionim i strukturnim rješenjima, najistaknutijim pozicijama u tekstu, motivacionim kopčama, karakterizaciji likova, ali i intertekstualnim vezama s Njegoševim djelom i Njegoševom filozofijom života. Svježina Pižuričina jezičkoga tkanja proizilazi iz nove perspektive sagledavanja djela, koja autorovu interpretaciju romana čini aktuelnom.

Ključne riječi: *Mihailo Lalić, književnoteorijska analiza, inovativan pripovjedački postupak, simboličnost, poetska izražajnost*

Iako se izučavanjem Lalićevih djela bavio veliki broj književnih stvaralaca koji su bogatili crnogorsku književnost raznovrsnim kritičkim tekstovima, naučnim radovima, monografijama i zbornicima, najproduktivniji je naučnoistraživački rad književnoga kritičara i istoričara književnosti Krsta Pižurice. Posvetivši svoj radni vijek iscrpnome proučavanju literarnih ostvarenja Petra II Petrovića Njegoša i Mihaila Lalića, Pižurica se bavio različitim aspektima sagledavanja narativnih tekstova koje je upotpunjavao novim književnoumjetničkim tehnikama i metodama. Pristupivši detaljnoj analizi najznačajnijih Lalićevih romana: *Zlo proljeće*, *Lelejska gora*, *Hajka*, *Svadba* i *Ratna sreća*, Pižurica je ukazao na različite mogućnosti percipiranja djela i tako svoje književnoteorijske poglede objedinio knjigom *Poetika romana Mi-*

haila Lalića. U tome smislu, kratkim osvrtom na pet romanesknih ostvarenja iscrpno obrađenih u pomenutom djelu, izdvajamo samo neke od najznačajnijih stavova i zaključaka do kojih dolazi Krsto Pižurica.

U uvodnoj studiji *Dođe tako jedno zlo proljeće i sve pokosi* (*Struktura i kompozicija romana 'Zlo proljeće'*), autor navodi razloge zbog kojih se opredijelio da svoje djelo započne analizom drugoga po redu objavljenoga romana *Zlo proljeće*, ističući, između ostaloga, želju da hronološki isprati sudbinu čovjeka u različitim fazama ratnih zbivanja. Pišući o razućenosti proznoga svijeta Lalićeva djela, autor ukazuje na značajan sloj istorijskih reminiscencija koji utiču na oblikovanje centralnoga književnog lika Lada Tajovića. Koncipirano po načelima klasičnoga romana, *Zlo proljeće* se, po riječima Pižurice, izdvaja inovativnim pristupom kompoziciji djela, *tematskoj dvokološečnosti*, kao i *razgranjavanju umjetničkoga postupka*. Time se u fabularnoj ravni romana pojavljuje veliki broj motiva i asocijativnih niti kojima se konstituiše mnoštvo epizoda u djelu. Imajući u vidu kompleksnost psihološke strukturiranosti lika, autor objašnjava da *Zlo proljeće* u klasifikacionome smislu nadrašta okvire porodičnoga romana ili romana o detinjstvu i mladosti Lada Tajovića, kako ga često ocjenjuje književna kritika, i tako postaje realističkim romanom širih dimenzija. Na to posebno ukazuju sociopsihološke slike djela s područja Lima koje se, kako konstatuje Krsto Pižurica, ubrajaju u najsnažnije i najživotnije koje crnogorska književnost posjeduje s toga geografskog područja. Zanimljivo je pomenuti i podjednako bitno Pižurićino zapažanje da književna kritika (izuzev Dragana M. Jeremića) nije prepoznala važnost socijalne komponente *Zlog proljeća* koju čini selo i život na njemu, kao nezaobilazni ambijent u sadržajnoj razućenosti djela. Osluškujući ritam Lalićeva narativnog postupka, Pižurica posebnu pažnju poklanja poetizaciji teksta, pjesničkome jeziku i stilu proznoga djela, ne propuštajući priliku da se zadrži i na humoru i humornim situacijama kod pojedinih junaka koje detaljno karakteriše. Razgranjavanje centralnoga književnog lika – Lada Tajovića, kao i kompleksnost narativne strukturiranosti djela, u kojem se kao ni u jednom drugom Lalićevu romanu ne nalazi toliko zabilježenih smrti koje pominje glavni junak, navodi Krsta Pižuricu na zaključak da je *Zlo proljeće* melanholičan roman tmurnih boja, *roman tragedije čovjeka u prostoru i vremenu*.

Studijom o Lalićevoj *Lelejskoj gori*, *Tragika i trijumf* (objavljenoj u posebnoj knjizi u izdanju KPZP, Podgorica, 1996), Pižurica analitički raščlanjuje strukturne elemente *Lelejske gore*, ukazujući na složenost tipološkoga određena romana, koji, po njegovome mišljenju, predstavlja *sociopsihološko-istorijsku studiju protkanu ljubavnim doživljajima glavnog junaka*. S obzirom na to da se u centru autorova istraživačkoga zadatka nalazi narator i glavni junak *Lelejske gore*, Pižurica se fokusira na motive koji imaju ključnu

ulogu u konstituisanju proznoga svijeta djela (neprijatelj, glad, strah, podjela, izdaja i osveta), posebno se zadržavajući na osnovnome pokretačkom motivu samoće u *Lelejskoj gori*. Upravo se ovim motivom generišu brojna somnambulna i halucinantna stanja koja postaju osnova Lalićeva pripovjedačkoga postupka. *Bez samoće glavnog junaka*, naglašava Pižurica, *fantastičnih scena ne bi bilo u Lelejskoj gori, a njen krajnji domet u romanu je đavo i susret Lada Tajovića s njim*. U tome smislu znatan dio rada posvećen je funkciji đavola ne samo u Lalićevu već i djelu Dostojevskoga, od koga je i preuzet taj motiv. Komparativnim sagledavanjem njegove uloge u djelima dvaju autora, Pižurica zaključuje da pojava đavola kao ravnopravnoga lika u *Lelejskoj gori* i *Braći Karamazovima* predstavlja novinu, rjeđe prisutnu u literaturi. Pišući o višeslojnosti Lalićeva romanesknog ostvarenja, Pižurica ukazuje na međuknjiževni kontakt Njegoša i Lalića, o kojem u književnoj kritici nema značajnijih zapažanja. Određenim analogijama između Njegoševa *Gorskog vijenca* i Lalićeve *Lelejske gore* autor zatvara opsežnu studiju.

Ispitujući simboliku literarnoga svijeta *Hajke*, Pižurica prati sižejne tokove romana, koji se postepeno granaju dobijajući tako status tematskih cjelina koje mogu samostalno egzistirati. U tome pogledu Pižurica ističe da brojnost fabularnih nizova, obilje detalja i likova nije ugrozilo autorov umjetnički postupak. Svoje pripovijedanje Lalić je upotpunio lirskim nijansama, odnosno pjesničkim jezikom i uvijek zanimljivim tematskim činiocima, kojima je bogatio strukturu djela. Tema hajke, kao jedna od centralnih tema Lalićeva romansijerskog opusa, po mišljenju Krsta Pižurice, najsveobuhvatnije je obrađena u *Hajci*, pa iz toga razloga njegova studija predstavlja pokušaj da se upravo tema hajke na čovjeka *prikaže onako kako je pisac zamislio kao simbolično postojanje odnosa u istorijskom procesu čovjekova trajanja...* Sagledavajući polifonijsku strukturiranost romana, Pižurica želi ukazati i na određene manjkavosti *Hajke*, koje se odnose na raspričanost u pojedinim djelovima teksta, nedovoljnu srazmjernost u rasporedu i obradi nekih motiva, ali i na obim knjige koji bi mogao biti nešto manji. Na kraju zaključuje da ideja, tema i umjetnička obrada ovakve narativne tvorevine čine *Hajku* djelom evropske književnosti.

Crni gavrane ne nadleći često (O umjetničkoj strukturi i dometima Lalićeve 'Svadbe') naziv je četvrte cjeline Pižuričina istraživačkoga rada u kojoj se apostrofira umjetnički talenat Mihaila Lalića, nastao na prijelazu od pripovijetke ka romanu. Kroz temu *Svadbe* (četnički zatvor u Kolašinu u periodu 1942–1943. godine), Pižurica skreće pažnju na posebnu vrijednosti djela ispoljenu kroz objektivno sagledavanje događaja i likova, odnosno iskrenost kojom Lalić konstituiše literarni svijet djela. Ukazujući na ratnu atmosferu i sudbinu glavnoga junaka Tadije Čemerkića, brojnost epizoda i uvođenje

novih likova, kompozicione elemente od kojih naročito izdvaja govor i san, Pižurica prepoznaje kontaktne veze s narodnom tradicijom, istorijom ali i Njegoševim *Gorskim vijencem*. Stoga, autor studije pravi paralelu Lalićeva i Njegoševa djela, akcentujući sličnost u umjetničkoj obradi lika Tadije Čemerkića i Njegoševih junaka, dijelom i vladike Danila, ali i drugih strukturnih elemenata prisutnih u djelima pomenutih pisaca. Time postaje jasno zašto se *Svadba* posmatra kao prolegomena u Lalićev svijet revolucije koja ujedno *anticipira skoro sve odlike Lalićeva budućeg književnog oblikovanja društvene stvarnosti*.

Analitičko sagledavanje romana *Ratna sreća* (*Ratna sreća Mihaila Lalića i Ratna sreća nesrećnih Crnogoraca*) poslužilo je Krstu Pižurici da ukaže na inovativnost u koncipiranju djela, koja se prvenstveno odnosi na osobenu tematiku i specifičan pripovjedački postupak. Kroz pričanje centralnoga junaka Peja Grujovića, Lalić organizuje zbivanja kroz dva narativna plana, od kojih prvi podrazumijeva pripovjedača kao učesnika u zbivanjima teksta, dok se drugi narativni plan razvija iz šecanja, memoara i zapisa. Pošto se u junakovim istorijskim reminiscencijama prepoznaje hroničarsko obilježje, Pižurica procjenjuje da se *Ratna sreća* može posmatrati kao roman-hronika, naglašavajući kako *društveni roman društvene tematike do 'Ratne sreće' crnogorska književnost nije prepoznala*. Iako primjećuje određene manjkavosti u romanu, poput nekompaktne fabule, odnosno fabule koja ne teče pravolinijski, digresivne epizode i neizdiferenciranost likova, Pižurica zaključuje da se radi o izuzetno kvalitetnome umjetničkom ostvarenju. Autor takođe uočava i deskriptivni manir u Lalićevoj poetici, eksplicitno navodeći i dvije pejzažne slike koje su po njegovome mišljenju antologijske vrijednosti. U poetskome iskazu posebnu važnost dobijaju pismo i citat, ali i putovanje kao model strikturiranja fabule. Prepoznatljivi motivi, folklorna građa, pjesnički jezik i naglašena simbolika, predstavljaju važne činioce Lalićeva pripovjedačkog umijeća.

Minucioznom analizom Lalićevih romansijskih ostvarenja, Krsto Pižurica je osvijetlio ključne aspekte njegova narativnog prosedea. Registrujući naznačajnije segmente svakog od istraženih djela ponasob, Pižurica plijeni jednostavnošću jezičkoga izraza. Temeljan, nedvosmislen i veoma precizan u iznošenju svojih zaključaka, ovaj autor se izdvaja sposobnošću sažimanja rečenične konstrukcije kojom proizvodi snažne stilske efekte. Svježina Pižuričina jezičkoga tkanja proizilazi iz nove perspektive sagledavanja djela te osobenih zapažanja koji autorovu interpretaciju romana čine aktuelnom. U tome smislu saglasni smo s konstatacijom Aleksandra Radomana koji primjećuje da *Pižuričin naučnoknjiževni prosede karakteriše svojevrsni*

metodološki elekticizam.¹ Detaljnom egzegezom u veoma razuđenoj naraciji teksta, Pižurica je ispitao gotovo svaki detalj literarnoga svijeta Lalićevih romana, posebno se zadržavajući na kompozicionim i strukturnim rješenjima, najistaknutijim pozicijama u tekstu, motivacionim kopčama, karakterizaciji likova, ali i intertekstualnim vezama s Njegoševim djelom i Njegoševom filozofijom života. Stoga, postaje jasno zašto su se i u ovom istraživačkome procesu našla dva velika autora: Mihailo Lalić i Petar II Petrović Njegoš. Monografijom *Poetika romana Mihaila Lalića* Pižurica je uspio da, na jedno-me mjestu, objedini najnovije književnoteorijske stavove do kojih je došao, potvrđujući time nemjerljivi značaj svoga prisustva u modernoj književnoj montenegristici.

Marijana TERIĆ

POETICS OF MIHAILO LALIĆ'S NOVELS BY KRSTO PIŽURICA

In a detailed analysis of the most important Lalić's novels: *The Evil Spring*, *The Wailing Mountain*, *The Pursuit*, *The Weddings* and *The Fortunes of War*, Pižurica points to various possibilities of perceiving them, gathering his literary-theoretical views in a book entitled *Poetics of Mihailo Lalić's Novels*. In this context, the author of the present paper provides a brief review of the five novels exhaustively analyzed in the above-mentioned study, pointing to some of the most important positions and conclusions taken by Pižurica. Through a detailed exegesis in a dissected narrative text, Pižurica examines almost every detail of the literary world of Lalić's novels, particularly emphasizing compositional and structural solutions, the most prominent positions in the text, motivational links, characterization, as well as inter-textual connections with the Njegoš's work and life philosophy. Freshness of Pižurica's linguistic weaving stems from a new perspective of looking at the text, which makes the author's interpretation of the novel contemporary.

Key words: *Mihailo Lalić, literary-theoretical analysis, innovative narrative procedure, symbolism, poetic expressiveness*

¹ Aleksandar Radoman, „Lalićevi romani u interpretaciji Krsta Pižurice“, predgovor knjizi: Krsto Pižurica, *Poetika romana Mihaila Lalića*, FCJK, Cetinje, 2014, str. 24.